

Az új, modern korkövetelményeknek megfelelő, sikerközpontú irodalomtanítás előtt nagy feladatok állnak. Legalapvetőbb kihívás a tankönyvek teljes átdolgozása. Bár e sorok írójának véleménye szerint célszerűbb lenne ezt a

40 Paládi Zsolt-Bánosi György

BEVEZETŐ

GONDOLATOK AZ ÚJ, SIKERKÖZPONTÚ (PROGRESSZÍV) IRODALOMTANÍTÁS ELMÉLETI MEGALAPOZÁSÁHOZ

tantárgyat megszüntetni, s helyette Dale Carnegie sikerkursusát bevezetni az alaptantervbe, de a hagyományos felfogás képviselőinek ellenállása miatt egyelőre erre még nem érett meg az idő. Így a gyakorlati szempontok érvényesítésére kell törekednünk. Céltudatos, versenyképes és az életben minden körülmények között sikeres állampolgárok kinevelése a célkitűzésünk. Ennek érdekében be kell mutatnunk, milyen

veszélyes a lúzer magatartás. Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy az olyan hisztérikus személyiségeknek, mint Antigoné, aki vásárra viszi a bőrét, nincs feltétlenül igaza. Kreon egy racionálisan és pragmatikusan gondolkodó politikus, és meg kell értetni, hogy életszerű érvei értékesebbek egy temetési hercehurcánál.

A diákok visszajelzéseit is be kell építenünk terveinkbe. Egy mai fiatal nem tarthat példaképnek egy olyan embert, mint József Attila, aki oktalan indulatból otthagya az egyetemet. Nyelvtudása ellenére sohasem törekedett arra, hogy megtartsa a munkahelyét. Mások nőit zaklatta és zavargó politikai mozgalmakban vett részt. Deviáns magatartásával kivívta a társadalom rosszsallását. Néhány olyan észrevétel is felmerült, miszerint ő testesíti meg a tökéletes lúzert. A tanulók egy része ugyancsak kétségbe vonta olyan alkotók tantervi dominanciáját, akiket alkoholizmusuk, kábítószer-fogyasztásuk vagy elfogadhatatlan szexuális viselkedésük miatt jogos kritika érhet. Nem állítható példaképképként eléjük Vajda János, akit minden nyilvános házból kiltottak mértéktelen szexuális étvágya miatt. De Juhász Gyula

sem, aki zaklatásával halálba kergetett egy korabeli celebet, Sárvári Annát. Más alkotók esetében is fel kell hívni a növendékek figyelmét arra, hogy bizonyos szokásaik miatt tolerálhatatlanok. Gondolunk itt a nagyívű Adyra, a komoly polgárokat gyerekes tréfákkal magbotránkoztató Karinthyra és Kosztolányira, a kíméletlen, nőcsábász Balassira. Ehelyett érdeme- 41
sebb beszélni azokról a művészekről, akiknek hírneve Amerikáig is eljutott, mint például Molnár Ferenc.

Át kell értékelni bizonyos szüzséket, hogy a jövő nemzedékeknek előremutató instrukciókkal tudjunk szolgálni. Fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy Odüsszeusz utolsó utazása a Dante Poklában inkább az öregkori szenilitás jelének tekinthető, mintsem az emberi tudásvágy megnyilvánulásának. A Rómeó és Júlia-sztoriban a Capulet család szempontjait is figyelembe kell venni, érthető, hogy lányukat nem akarják egy deviáns társaság tagjához adni. Candide és Pangloss vitájában sem feltétlenül a naív fiatalnak van igaza. Nem zúgolódní kell a sors ellen, hanem lehetőség szerint változtatni rajta, és mindenkor örülni annak, ami megadatott. Kritikával kell illetni Dosztojevszkijt is, aki regényeiben nevetséges módon túlzásba viszi az elmekórtani esetek szerepeltetését. Nem szükséges, hogy a fiatalok túl korán megismerjék a patológias jelenségeket, hacsak nem kifejezetten ilyen pályára készülnek.

Át kell értelmezni Tolsztoj, az idealista gróf műveit, ki kell emelni, hogy a *Háború és béke*ben a hadtörténeti leírások a legfontosabbak. Tolsztoj más műveit is revízió alá kell venni, hisz maga sem gondolhatta komolyan, hogy vissza lehet térni a paraszti közösséghez. A negatív életszemléletet propagáló írókkal, költőkkel kapcsolatban – mint például Reviczky Gyula, Tóth Árpád, Juhász Gyula – rá kell mutatni, mennyire élhetetlenek voltak, ebből ered önsajnálatus és állandó panaszkodásuk. Olyan írókra kell irányítani a figyelmet, akik gyakorlati tanácsokat tudnak adni az életvezetésben. Mint például Umberto Eco, aki megtanítja a szakdolgozatírás korrekt szabályait. Ide sorolható még Dan Brown, aki remekül tudja összegyúrni a misztikumot a krimi elemeivel, vagy Vámos Miklós, aki nagyszerű tóksókat vezetett.

Néhány példa a korszerű, sikerközpontú irodalomtanítás illusztrálására

I. számú példa

42 Shakespeare *Hamlet* című tragédiájának korszerű értelmezése

Mindenekelőtt arra kell felhívni a tanulók figyelmét, hogy a műben történelmi pontatlanságok találhatók, így történelmi forrásként való használatra alkalmatlan. Hamlet magatartásának indokait egyértelművé kell tennünk. El kell oszlatni azt a romantikus felfogást, hogy a főhős meg nem értett zseni. A dán királyfi nagyon is hétköznapi ember, az átlagnál sérülékenyebb lelkialkattal. Esetében patológikus vonásokra is gyanakodhatunk, amikor bizonyos éjszakai jelenségek kórosan beindítják a fantáziáját. Semmiféle bizonyíték nincs arra, hogy valóban apja szelleme jelent meg neki. Az is lehet, hogy a képzelete játszott vele, vagy valamilyen szer hatására hallucinált.

Ha alaposan belegondolunk, Hamletnek nem sok oka lehetett panaszra. A trón várományosaként egyaránt igényt tarthatott egy szép lány szerelmére és egy gazdaságilag fejlett országra. Még egyetemi oktatást is biztosítottak számára, ami a korban ritkaságszámba ment. Elpazarolta lehetőségeit, mert nem tudta legyőzni beteges Oedipus-komplexusát, képtelen volt elfogadni, hogy megöveggyült édesanyja egy kis boldogságra vágyik, inkább hamisan vádaskodott vele szemben mindig nagylelkű bátyja ellen. Sőt még ennél is többre vetemedett, egy derék, dolgozó hivatalnokot meggyilkolt, ahelyett, hogy kötelességtudatát honorálta volna. Nyilván kisebbségi érzése ragadtatta erre a gaztetre, hiszen tisztában volt azzal, ő nem képes olyan kitartó munkavégzésre, mint áldozata. Talán még ennél is gátlástalanabban viselkedett Ophéliával, aki fenntartások nélkül elfogadta őt. A lánnyal szembeni hisztérikus viselkedése férfihoz méltatlan. Éretlen személyiségéről tanúskodik hamis kiválasztottság-tudata. A történelem számtalan bizonyítékot szolgáltatott arra, hogy az ilyen figurák zavarkeltő, robbanékony magatartásukkal rengeteg bajt okoznak a társadalom békés többségének.

Súlyos depresszióra utal Hamlet állandóan tépelődő lelkiállapota. A halálról szóló ismétlődő töprengéseivel destruktív érzéseket kelt az ifjúságban. Semmiképp sem állíthatjuk őt pozitív alakként a fiatalság elé, inkább azt kell megértetnünk, hogy Shakespeare személyében egy korabeli lúszert kívánt bemutatni. Talán valamelyik sikertelen színésztársáról mintázta. A szatírnak szánt alkotáson, és a fura főhősön a közönség valószínűleg jókat derült, de az is elképzelhető, hogy száználmas vergődésével a nézőket arra figyelmeztette, a cselekvő magatartás hiányának milyen veszélyei lehetnek.

Hamlet végül utolsó szavaival önmagát leplezi le. Elárulja, hogy képtelen szembenézni azokkal a rettenetes bűntényekkel, amiket elkövetett. („A többi néma csend.”)

II. számú példa

Az ember tragédiájának korszerű értelmezése

A szerző címadásánál rögtön felvetődik egy komoly probléma. Tiszteletben kell tartanunk a klasszikus szerző szándékát, de szerintünk jobban illett volna a műre „A vesztes tragédiája” elnevezés. Senki sem hiheti, hogy mert a címszereplő szerencsétlen flótás, ezért minden ember az. Rá kell mutatnunk, hogy a cím félrevezető, pesszimista gondolatokra ragadtathatja a tanulókat.

Milyen is ez az antihős? Már a kezdetekkor a tilalom ellenére szakít a Tudás fájáról. Éva biztatására teszi ezt, mivel képtelen megmutatni, ki a férfi a háznál. Az igazi férfinak biztonságot kell teremtenie és irányt kell mutatnia a nőknek. Fáraóként egy csinos rabszolgalány teljesen leveszi a lábáról. Miltiádészként nem igazodik ki a politika játékszabályaiban, ez okozza vesztét. A római színben annyira elővigyázatlan, hogy pestisjárvány idején meglátogat egy örömtanyát. A bizánci jelenetben kísérletet sem tesz arra, hogy egy idegen kultúra törvényszerűségeit megértse. A prágai udvarban mutatkozik meg igazi egyénisége. Felesége megcsalja és nevetségessé teszi. Csillagászati tudománya semmit sem ér, horoszkópokat készít az akkori gazdagok szórakoztatására. Ezután borzasztó zagyva álmot lát: a francia forradalomban természetesen a vesztes szerepe jut neki. Nagyképűen ki nyilatkoztat, ám ő is a guillotín alá kerül. Londonban válik világossá, mennyire nem érti a versenyen alapuló kapitalizmus törvényeit. Irigykedik a sikeres emberekre, mivel nincs benne elég vállalkozó szellem és kockázatvállalási hajlam. (Talán még angolul sem tud...) A falanszterben tűnik ki tökéletes alkalmatlansága a modern életre. Azokkal a deviáns alakokkal ért egyet, akik fantaszta gondolkodásmódjuk miatt a legnyomorúságosabb helyzetbe jutnak. S ha mindez nem volna elég, az eszkimó jelenetből kiderül, hogy egy primitív természeti ember is jobban megállja a helyét a világ megváltozott körülményei közt, mint ő. Az eszkimó legalább képes a túlélésért küzdeni, ellentétben élhetetlen főhősünkkel. Összefoglalóan megállapíthatjuk hát, Madách a tévútra vitt, ábrándozó, különutas vagy különckődő vesztesek elrettentő példáit gyűjtötte egybe, hogy tanulságot szolgáljanak az erőteljesebb és életképebb utókoroknak.

Uj Forrás 2011/5 – Paláfi Zsolt-Bánosi György: Bevezető gondolatok az új, sikerközpontú (progreszív) irodalomtörtétség elméleti megalkotásához